

Gulaş şahyr barada täze rowaýatlar

Category: Edebi makalalar, Goşgular, Kitapcy

написано kitapcy | 22 января, 2025

Gulaş şahyr barada täze rowaýatlar GULAŞ ŞAHYR BARADA TÄZE ROWAÝATLAR

Gündogar halk nakyllarynyň birinde: «Ömründe bir guýy gazan ýa-da bir ogul terbiýeläp ýetişdiren, ýa-da bag eken adamyň biderek ýaşamadygydyr» diýip aýdylýar.

XIX asyryň soñunda XX asyryň başynda, häzirki Gazanjyk raýonynyň Uzynsuw obasynda ýaşap geçen Gulaş şahyr öz ömründe 4 guýy gazypdyr, ýetmişdenem gowrak bag ekipdir, 9 ogul terbiýeläp ýetişdiripdir. Onuň Uzynsuwda, Garaňky derede, Çal dagda, Küren dagynyň eteginde gazan guýylaryndan raýonyň kolhozlary häzirem peýdalananýar, buz ýaly sowuk suwuny içip, Gulaş şahyra alkyş okaýar.

Uzynsuwda Gulaş çeşmesi bar. Onuň boýunda şahyryň öz eli bilen eken erik, alma, injir, garaly, şetdaly ýaly miwe agaçlaryndan häzir diňe iki-üç sanysy süllerişip otyr.

Gulaş şahyr öz eken zatlarynyň il-halk üçin uzak wagtlap peýda getirmegini isläp:

«Uzynsuwdyr – gara dag,
Seni görsem göwnüm çag,
Miwe berýän iýmiş-bag,
Uzak berilsin indi»

– diýip, ýazanam bolsan şol ýerdäki kolhoz ýolbaşçylarynyň geleňsizligi zerarly, arman, ol miweli agaçlar aýawly saklanylmandyr, çapylyp-ýakylup ýok edilipdir.

Gulaş çeşmäniň başynda Lenin adyndaky kolhozy ýerleşýär. Şahyryň nebereleriniň köpüsü şol kolhozda ýasaýar. Onuň Ogulbäbek atly aýalyndan: Nedirguly, Gazakguly, Meretguly, Täçguly, Ýegenguly, Amanguly, Durdyguly, Nepesguly, Rahmanguly

diýen dokuz ogly, Sonagül, Geňlik diýen gyzlar bolupdyr. Şahyryň ogullary Lenin adyndaky kolhoz gurlan ýylyndan başlap, onuň işine işeňňir gatnaşypdyrlar. Gulaşyň ady dakylan agtygy Beýik Watançylyk ursuna gidip, mertlerce wepat bolupdyr.

Biz Gazanjyk şäherinde bolanymyzda, respublikamyzyň medeniýetde at gazanan işgäri, bagşy Soltan Atanepesow bilen gürrüňdeş bolduk. Soltan aga Gulaş şahyr barada bize:

— Men hazır 66 ýaşymda. Gulaş şahyr men 16 ýaşly oglankam, 80 ýaşynda aradan çykdy. (Diýmek, Gulaş 1931-nji ýylда wepat bolupdyr -A.O., A.A.). Ol ýüzi tüylek, uzyn gara sakgally adamdy. Daşyndan göräýmäge gaty hyrsyz görünýärdi. Ol nas atmazdy, çilim çekmezdi. Salamlaşan wagty, iki elini uzadyp: «12 süñňüň, taýly gara gözüň amanmy?» diýip aýdýardı. Özem eken baglarynyň ýanynda bir jaýda ýeke ýasaýardı. Töweregine çaga sekdirmezdi. Onuň ýasaýa jaýyna bir äpet gara ýylan girip-çykyp ýörýärdi, emma ol şahyra degmeýärdi. Gulaş onu atýalmanyň, guşuň eti bilen bakýardı.

Bir gije Gulaş daşary çykyp, içeri girmekçi bolanynda, tötänlikde, başga ýerden bu jaýa gelen bir ok ýylanyň biline basypdyr. Ol ýylan şahyryň çep aýagyndan çakypdyr. Gulaş şahyr şondan soň, iki gün ýatyp, wepat bolupdyr. Şahyr Ölmeziniň öň ýanynda: «Eger öläýsem, meni şu çeşmäniň ýanyndaky depäniň başynda jaýlarsyňz» diýip wesýet edipdir. Gulaşyň wesýeti ýerine ýetirilipdir. Ol hazır uly gonamçylyga öwrülipdir.

Gulaş şahyr zähmetsöyer, daýhan adamdy. Ol pyçak, gyrkylyk, gapan, gopuz, dutar, eýer, hatda hyrly tüpeň ýaly zatlary-da ýasap bilyärdi. «Ata kesbi oglan halal» diýenleri, onuň nesilleriniň hem ussaçylyk etmeýäni ýok. Şol sebäpli halk arasynda: «Gulaşyň neberelerini tanajak bolsaň, orta tüpeň bilen dutar oklaý» diýip aýdýarlar diýip gürrüň berdi.

— Gulaş şahyr sowatsyz adam bolupdyr, emma onuň ogly bolan meniň kakam — Ýegenguly, atamyz Gulaşyň onlarça goşgularyny aýratyn bir depdere, arap şriftinde ýazyp goýan eken. Nebsimiz agyrsa-da, ol «Goşgular depderi» ýitirilipdir — diýip, şahyryň şäherdäki orta mekdebiň mugallymy, Ýegengulynyň ogly Didar gürrüň beryär.

Biz şahyryň «Goşgular depderini» ele düşürmek maksady bilen

Gyzyletrek, Esenguly, Gumdag, Nebitdag töwereklerine aýlanyp çykdyk. Emma ony ele düşürip bilmedik.

Biz gürrüňdeş bolan ýaşuly adamlarymyzyň aýdyşlary esasynda Gulaş şahyryň başyndan geçen bir wakany gürrüň bermekçi bolýarys.

Gulaş şahyr Dawly Garabaý diýen garrawynyň goýunlaryny bakyp ýörkä, 1870-nji ýyllarda Eýran garakçylary ony çolugy Allamyrat bilen birlikde tutup, ellerini arkalaryna daňyp, ýesir edip äkidipdirler. (Garakçylar öňem dört adamý ýesir alan eken. Gürgene baranlarynda olar dört kişi bolup dil düwüşip gaçýar, emma dördüsü-de ele düşüp öldürilipdir). Şondan soñ Gulaşy Eýranyň Rumyýe diýen obasyna eltip, elini gandallap, boýnundan gara bugra asyp, aýagyny zynjyrlap, tegelek edilip gazylan üsti açık çuň cukura taşlapdyrlar. Sowatsyz şahyra: «Yzyňa hat ýaz, köp pul berip, seni satyn alsynlar» diýip, tüpeňiň gundagy bilen urup, ezýet baryny beripdirler. Ahyr soňy, galtamanlaryň tamasy şeýtan ýaly üzülen soñ, olaryň serdary ýanyna gelip:

– Eý pederi suhty, ahwaly şuma nätär? – diýip sorapdyr. Onda Gulaş şahyr:

– Mejime doly aş bolsa,
El-aýagym boş bolsa,
Şonda halym hoş öter –

diýip jogap beripdir. Şondan soñ, galtamanlaryň serdary zyndanda ýatanyň bihal adam däldigini bilip, onun şahyrçylygyndan ätiýaç edip, öz hyzmatkärlerine bir jamý dolduryp aş getirmegi buýrupdyr we Gulaşa garap:

– Eger menjň welaýatyndaky şahyrymy sözde ýeňseň, seni boşadaryn – diýip wada beripdir. Gulaş onuň şahyryndan üstün çykypdyr. Şondan soñ, şahyryň boýnundan gara bugrany aýryp, elini boşadypdyrlar. Diňe aýagynyň gandalyna zat diýmän, Gulaşy şol ýerdäki Molla Jomart diýen adama gul edip beripdirler. Molla Jomart ony gije-gündiz it ýaly işledipdir. Soñ-soňlar Gulaş şahyr onuň «Bedel at» diýen atyny iýüläp-suwalap, oňa seýisçilik edip başlapdyr. Gulaş Molla Jomardyň

«Tula» diýen itini-de özüne öwrenișdiripdir. Günlerde bir gün Eýranda uly toý bolupdyr. Hemme adamlar ol toýa gidipdir. Şahyr şol pursatdan peýdalanyп, şol ýere Etrekden ýesir düşen türkmen aýalynyň kömegin bilen gaçmagyň hötdesinden gelip biliпdir. Ol aýalyň adyna Şatja eje diýer ekenler. Şatja eje Gulaş şahyra bir ige getirip beripdir. Şahyr şol ige bilen aýagyndaky gandalynyň bir taýuny igeläп aýrypdyr we «Bedel ata» atlanyp, niredesiň Uzynsuw diýip ýola rowana bolupdyr.

Tiz wagtdan soñ, toýa gidenlere habar ýetip, onuň yzyndan iki atly bolup kowupdyrlar. Gulaşyň aýagyndaky bir taýy aýrylmadyk gandal oňa «Bedel aty» oňat çapmaga maý bermändir. Garaz, ol iňrik garalýança gaçypdyr. Etrek derýasynyň golaýyna gelende, özünü atdan oklap, düşüp galypdyr we gamış-çaýyrlygyň içine urup gidipdir. Yzdan gelýän kowguçylar öz ýanlary bilen it alyp gaýdan ekenler. Gulaş «Tulany» ýallap, özüne öwrenișdireni üçin, ony gören wagty «gidiber» diýen yşarat edipdir. «Tula» guýrugyny bulaylap geçip gidipdir.

Şahyr derýadan yüzüp geçensoñ, Göküş batyr diýen çopanyň çadyrynyň üstünden barypdyr. Göküş batyr onuň aýagyndaky gandalı aýryşmaga we Uzynsuwa sag-aman gowuşmagyna kömek edipdir. Gulaş öz dogduk mekanyna gelensoñ, Şatja ejäniň ýetiren kömegin barada obadaşlaryna gürrüň beripdir. Obadaşlary ol igä «jan gutaran» diýip at dakypdyrlar. Soñ şahyr ol igäni ýanpyçak edinip, hemise öz ýanynda göteripdir.

Bir gezek onuň guran gapanyna gaplaň düşüpdir. Gulaş şahyr 9 oglunuň, 4 doganyny yzyna tirkäp, gaplaňy yzarlap başlapdyr. Gaplaň Küren dagynyň gowaklarynyň birine giren eken. Gulaş gaplaňy görenden, sag eline Şatja ejeden ýadygär galan «jan gutaranyny» alyp, çep elini kendir bilen berk sarap, ýeke özi gaplaňyň gowagyna girip ugrapdyr. Gaplaň öz üstüne zyñarly görnüp, arlan wagty, şahyr kendir saralan çep elini onuň agzyna tutup, sag elindäki «jan gutaran» ak saplysyny onuň böwründen sanjypdyr. «Şahyr şondan soñ:

«Ümürlı, dumanly, howaly başlar,
Bäş menzil ýol ýöräp ýetenim daglar.

Gaýasynda ak otагly, ak guşlar,
Gowagynda gaplaň tutanym daglar»

– diýen goşgusyny ýazypdyr» diýip, Gulaşyň Uzynsuwra ýasaýan agtyklaty Wezir, Allaguly Amangeldiýewler gürrüň berýär.

Şahyr Köpetdagyň, Küren dagyň, Kiçi Balkanyň, Boýa dagyň, Soňy dagyň kemerlerini syryp, awçylyk edipdir.

Ony şahyryň on ýyllap zyndanda ýatan wagty düzen «Amanmy?» goşgusyndaky:

«Tarlaňly, tugunly, laçynly, guşly...
Jülgesi umgaly, gollary goçly,
Kap dagyň bölegi Balkan amanmy?
...Kiçi Balkan, Boýa dagy amanmy?
...Arkajy gulanly, ütelgi guşly,
Uhudyň bölegi Küren amanmy?»

diýen setirleeinde görmek bolýar.

Gulaş şahyr hem awa gideninde, Baýram şahyr ýaly ýany elguşly, aw tazyly gider eken. Ol barada şahyr:

Towşanlary algyrym,
Tilkileri ýolgurym,
Elimdäki «bilgirim»
Uzak berilsin indi –

diýen goşgusynyň dowamynda ýatlap geçipdir. Gulaş öz ýurduny – watanyny jany-teni bilen söýüpdir. Ol Eýran alamançylary tarapyndan ýesir edilip äkidilip barýarka, öz önüp-ösen ýerleri, şol sanda Döwletmämmet Azadynyň (Garry mollanyň) gubury, Magtymgulynyň wasp eden Soňy dagy bilen hoşlaşmagy-da unutmandyr:

Ot bolardy derelerniň içleri,
Ýayýla bolar Halwat gyryň başlary,
Taryp etsem Soňydagyn daşlary,
Garry molla, Gulanata gal indi.

Gyzyletrek raýonynyň Şarlawuk oba Sowetinde ýasaýan pensioner

Öwez Togalakowyň aýtmagyna görä, Gulaş şahyr Eýranda zyndanda ýatyrka:

Älçik baýryň ujydyr titir biten haşaly,
Baýyr tüýnüksiz öýdür, öwrüm-öwrüm taşaly,
Baýyr oty bag-jennet saňa goşgy goşaly,
Arzuw eýleýir göwnüm owadan jaýlar seni –

diýen goşgusyny düzüpdir. Umuman aýdanymyzda, Gulaş (Kulaly) şahyr XIX asyryň soñunda, XX asyryň başynda ýaşap geçen, öwrenilmäge mynasyp bolan watançy şahyrlarymyzyň biridir.

A. ORAZTAGANOW,

TSSR YA-nyň Magtymguly adyndaky Edebiýat institutynyň aspiranty.

A. ARBADOW,

Gazanjykdaky 2-nji orta mekdebiň direktory.

«Ýaş kommunust» gazeti, 1961 ý. Edebi makalalar